

» ptáci našich lesů

KONIPAS HORSKÝ (MOTACILLA CINEREA)

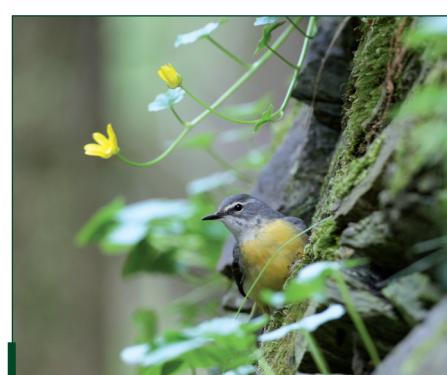
Robert Doležal

V naší přírodě se můžeme setkat se čtyřmi zástupci rodu Motacilla (konipas). Tři z nich u nás pravidelně hnizdí (konipas bílý, luční a horský) a jeden se tu objevuje zřídka na průtahu (konipas citrónový), i když jeho jediné zahnízdění není také vyloučeno. Jsou to poměrně malí, štíhlí pěvci s velice dlouhým ocasem a špičatým zobákem, kteří tráví většinu času na zemi. Právě díky dlouhému ocasu, kterým komíhají bez ustání nahoru a dolů, jsou lidově označování jako třasořítky.

Zatímco konipas bílý vyhledává otevřenou obhospodařovanou krajinu blízko lidských sídel a konipas luční podmáčené pastviny a zaplavované louky, lesní biotopy obývá převážně konipas horský. „Spatřujeme jej často na místech, kde voda hučí nejsilněji, u vodopádů, jezů, mlýnů, splavů aj., kde sedává si rád na kameny a koly, které jsou uprostřed pěnivého víru“ (Záborský 1895).

Rozšíření

V palearktické zoogeografické oblasti pokrývající území Evropy, Afriky severně od Sahary a Asie severně od Himálají obývá konipas horský dva nespojité areály. Jeden je tvoren severozápadní Afrikou a Evropou severozápadně od spojnice Gdańsk – řeka Terek – Írán, druhý a rozlehlejší pak leží od západního Uralu a Afghánistánu k východu až po

Ve skalnatém prostředí s bylinnou vegetací snadno unikne pozornosti i tak pestrý pták jako je konipas horský. Foto: Zdeněk Tunka

Japonsko. Druh se šířil od poloviny 19. století ze středoevropských hor do severoněmeckých a severovýchodních polských nížin (Šťastný et al., 2006). V roce 1905 tak prvně zahnízdil v Nizozemsku, 1923 v Dánsku, 1919 v Norsku

a teprve nedávno ve Finsku (1972), Estonsku (1975) a Lotyšsku (1991). Evropský areál rozšíření tvoří méně než jednu čtvrtinu celkového areálu konipasa horského s odhadem hnízdní populace přesahujícím 740 tis. páru (5-24% populace celkové). Od roku 1970 je tato populace hodnocena jako stabilní nebo mírně vzrůstající (včetně klíčové populace v Rumunsku) a tudíž zabezpečená (BirdLife International 2004). V letech 2001-03 byl celkový početní stav konipasa horského odhadnut na území České republiky na 20 000-40 000 hnízdních párů (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Jak už bylo v úvodu zmíněno, konipas horský se vyskytuje podél rychle tekoucích vodních toků lemovaných lesem, které jsou členěny skalisky a balvany, mají kamenité či štěr-

Není výjimkou, když u nezamrzajících toků zastihneme zimující jedince.
Foto: Dušan Boučný

Konipas horský s oblibou obsazuje budky vyvěšené na lidských stavbách v blízkosti vody. Foto: Vojtěch Kodet

kové dno, písčité nánosy a místy mělčiny s pomalu tekoucí či stagnující vodou. Nejdůležitější je ale pro něj proud. Obvykle ho tedy najdeme v podhorských a horských oblastech, ale tam, kde je voda v pohybu – peřaje, splavy, jezy či stavidla, vodní stavby a výpusti – se může konipas horský zdřžovat i v nížinách u klidnějších řek. Pokud voda proudí, tak mu nezáleží ani na její čistotě.

V severní, východní a částečně střední Evropě je konipas horský tažný. V její západní a jižní části je stálý. Ptáci z horských poloh slétají v zimě do nížin. Naši ptáci odletají na zimoviště v průběhu září a října a vracejí se v březnu a dubnu. Není ovšem výjimkou setkat se u nás i se zimujícími jedinci, zvláště v okolí nezamrzajících vod (Šťastný et al., 2006).

Popis

Na konipasa horského nás upozorní tři věci. Nejprve neobvykle dlouhý ocas na tak štíhlého pěvce, který je menší než vrabec, pak jsou to hluboké vlnovky, ve kterých létá a nakonec ostré vábení znějící jako cis cis, které je svojí intenzitou zřetelné i v těsné blízkosti bublavícího a zurčícího potoka. V porovnání s ostatními konipasy má tento nejkratší nohy a nejdelší ocas, kterým neustále tak silně pohupuje, že se mu hýbe celý konec těla. V každém šatě má světle žlutozelený kostěc a konec spodiny těla. Svrchu kontrastuje šedé zbarvení s černými křídly, ve kterých je za letu patrná bílá pánska. Také ocas je svrchu šedý s bílými postranními pery. Výraznými prvky zbarvení hlavy jsou bílý nadoční proužek a bílý proužek na tváři. Samec má v létě černé hrdlo a žlutou spodinu těla, samice má hrdlo šedočerné a spodinu bělavou. V zimě je hrdlo světlé u obou pohlaví. Zpěv tvoří krátké švitorivé řady ostrých a flétnovitých tónů.

Hnízdění a péče o mláďata

Ze zimoviště přilétá dříve samec. Většinou se vrací na loňské hnízdiště a již koncem března označuje zpěvem svoje teritorium. Místo ke stavbě hnízda zřejmě volí oba partneři po příletu samice. Hnízdo, které je v ČR z 85 % umístěno do 10 m od vody, staví oba ptáci po dobu 5-10 dní v polodutinách a výklencích, lze ho najít pod trámy lidských staveb, ve zdech náhonů, ale také v umělých polobudkách. Původně hnizdil konipas horský ve skalách, ale nyní se přizpůsobil do té míry životu v blízkosti člověka, že si hnízda staví z valné většiny právě na místech umělých, člověkem vytvořených. Umístěna jsou nad vodou nebo v úrovni země. Vejce, kterých je většinou 4-6, začíná samice snášet koncem března. Tento druh hnizdí většinou dvakrát, ale někdy i třikrát do roka. Na vejcích se oba rodiče často střídají. Doba jejich inkubace je 11-14 dní. Také na krmení mláďat se podílejí oba ptáci po dobu dalších 11-14 dní, přičemž samice pak mladé krmí ještě jeden až dva týdny po opuštění hnízda. Mezi vyvedením mláďat a další snůškou uplyne zpravidla 10-20 dní. Pohlavní dospělosti dosahuje konipas horský koncem 1. roku života (Šťastný et al., 2011).

Potrava

Konipas horský se živí výlučně živočišnou potravou tvořenou především drobným hmyzem žijícím u vody nebo v ní (dvoukřídlí, brouci, vážky, jepice atd.). Mláďata jsou krmena bezobratlými, které staří ptáci loví téměř výhradně v korytě vodního toku. Převažují dvoukřídlí (22-36 %), larvy a dospělci pošvařek (26 %), jepic (24 %) a brouků (22 %), mšice (14 %) a dospělci chrostíků (9 %). Potrava je sbírána hlavně podél vody a v její blízkosti (Šťastný et al., 2011).

Ochrana a hnízdní podpora

Konipas horský není uveden ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. coby zvláště chráněný druh, ale vztahuje se na něj zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., a tudíž je chráněn v obecném slova smyslu jako každý volně žijící živočich. Jeho schopnost akceptovat antropogenní prostředí a využít jeho prvků k vlastnímu prospěchu nám umožní přispět k jeho ochraně vyvěšováním umělých budek coby prostředku ke zvýšení jeho hnízdních možností. V případě tohoto druhu se jedná o tzv. polobudky, které nejvíce odpovídají jeho přirozenému způsobu hnizdění v otevřených dutinách. Polobudka se od klasické budky s kulatým vletovým otvorem v přední stěně liší tím, že vletový otvor zaujímá minimálně čtvrtinu přední stěny, většinou je to ale její polovina nebo až 90 % plochy. Minimální rozměry dna polobudek určených pro menší pěvce (konipas bílý a horský, rehek domácí či lejsek šedý) jsou 12x12 (14) cm, jejich vnitřní výška činí 12-13 cm a vletový otvor zaujímá spodní čtvrtinu až polovinu přední stěny. Nevhodnějším materiélem jsou pak dřevěná prkna o tloušťce 2 cm (www.birdlife.cz). Budky je dobré ve vhodném biotopu vyvěsit už na podzim do výšky cca 2 m. Volí se málo exponované místo a budky se snažíme dle možností zamaskovat, aby splynuly s okolím.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Další fotografie je možné zhlednout na internetových stránkách autorů fotek: www.birdphoto.cz

Autor:

Ing. Robert Doležal
www.birdwatcher.cz